

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 3 december 2021

Mål nr

T 4457-20

PARTER

Klagande

EVA Mari Jönsson, 19590318-4702

Högseredsvägen 3

437 93 Lindome

Ombud: Advokat Maria Sanner

Advokatfirman Sanner & Brink KB

Energigatan 12

434 37 Kungsbacka

Motpart

JOSEPHINE Cecilia Nicolina Andersson, 19661001-4604

Lövkojevägen 2

416 76 Göteborg

Ombud: Advokat Louise Katsler-Waas

Box 5243

402 24 Göteborg

SAKEN

Tolkning av testamente

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2020-07-17 i mål T 3545-19

Hovrättens dom

se Bilaga

DOMSLUT

Med ändring av hovrättens dom fastställer Högsta domstolen att testamentet efter Hilding Jönsson, 250921-4637, ska tolkas så att legatet i punkten A omfattar fastigheterna Mölndal Högsered 1:5, 1:6, 1:7, 1:8 och 1:14 samt att legaten i punkten B omfattar inre och yttre lösöre på samma fastigheter.

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom även i fråga om rättegångskostnader och befriar Eva Jönsson från skyldigheten att ersätta Josephine Andersson för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten samt förpliktar Josephine Andersson att ersätta Eva Jönsson för rättegångskostnader

– i tingsrätten med 226 891 kr, varav 217 575 kr avser ombudsarvode, och ränta enligt 6 § räntelagen från den 28 maj 2019, och

– i hovrätten med 120 946 kr, varav 118 250 kr avser ombudsarvode, och ränta enligt 6 § räntelagen från den 17 juli 2020.

Josephine Andersson ska ersätta Eva Jönsson för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 28 750 kr, avseende ombudsarvode, och ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Eva Jönsson har yrkat i första hand att Högsta domstolen ska fastställa att testamentet efter Hilding Jönsson ska tolkas så att legatet i punkten A omfattar fastigheterna Mölndal Högsered 1:5, 1:6, 1:7, 1:8 och 1:14 samt att legaten i punkten B omfattar inre och yttre lösöre på samma fastigheter. I andra hand har hon yrkat att Högsta domstolen ska fastställa att testamentet ska tolkas så att legatet i punkten A omfattar fastigheterna Mölndal Högsered 1:5 och 1:14 samt att legaten i punkten B omfattar inre och yttre lösöre på dessa två fastigheter.

Eva Jönsson har vidare yrkat att hon ska befrias från skyldigheten att ersätta Josephine Andersson för rättegångskostnader i tingsrätten och hovrätten samt att Josephine Andersson förpliktas att utge ersättning för Eva Jönssons rättegångskostnader i dessa instanser.

Josephine Andersson har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Eva Jönsson och Josephine Andersson är kusiner. De var syskonbarn till Hilding Jönsson som avled år 2016. Vid sin bortgång ägde Hilding Jönsson en tredjedel av fastigheterna Mölndal Högsered 1:5, 1:6, 1:7, 1:8 och 1:14.

Övriga andelar ägs av Hilding Jönssons syster Karin Jönsson och hennes dotter.

2. I sitt testamente hade Hilding Jönsson förordnat bland annat följande.

A. Vid min död skall min brorsdotter Eva Jönsson [...], som ett legat erhålla min andel – vilken uppgår till 1/3 – i fastigheten Mölndal Högsered 1:5 och som ett villkor för detta förordnande skall gälla följande:

Så länge min syster Karin Jönsson [...] är bosatt på fastigheten får inte utan hennes skriftliga medgivande legatarien eller hennes rättsinnehavare överlåta, inteckna eller pantförskriva egendomen eller del därav.

B. Eva Jönsson skall dessutom erhålla följande egendom:

1. Samtligt mig tillhörigt inre lösöre som finns i bostadsbyggnaden på ovanstående fastighet

2. Samtligt mig tillhörigt yttre lösöre, såsom maskiner samt jordbruks- och handredskap som finns på fastigheten.

[...]

Återstående del av min kvarlåtenskap skall tillfalla min systerdotter Josephine Andersson [...].

3. Eva Jönsson och Josephine Andersson tvistar om tolkningen av detta testamente. Eva Jönsson väckte talan mot Josephine Andersson och yrkade i första hand att det skulle fastställas att hennes legat omfattar Hilding Jönssons andel i samtliga fem fastigheter och motsvarande lösöre, i andra hand att legaten skulle omfatta fastigheterna 1:5 och 1:14 och motsvarande lösöre. Josephine Andersson bestred bifall till Eva Jönssons talan.

4. Tingsrätten ogillade käromålet. Hovrätten har fastställt tingsrättens domslut.

Rättslig reglering

5. För upprättande av testamente gäller vissa i lag föreskrivna formkrav. Ett testamente ska upprättas skriftligen och bevittnas av två personer. Testator ska skriva under testamentet eller vidkännas sin underskrift på detta i vittnenas samtidiga närvaro. Vittnena ska dessutom bestyrka handlingen med sina namn och ha kännedom om handlingens egenskap av testamente. (Se 10 kap. 1 § ärvdabalken.)

6. Enligt 11 kap. 1 § första stycket ärvdabalken ska ett testamente ges den tolkning som må antagas överensstämma med testators vilja. I paragrafens andra stycke föreskrivs att ett testamente som genom felskrivning eller eljest till följd av misstag fått annat innehåll än vad testator åsyftat, likväl ska verkställas, om den rätta meningen kan utrönas.

7. I 11 kap. 2–9 §§ finns vissa hjälpregler uttryckta som presumtioner för en viss tolkning i vissa fall av förordnanden. Vad som sägs i dessa hjälpregler ska emellertid endast gälla om inte annat med hänsyn till förordnandets syfte och övriga omständigheter får anses följa av förordnandet (se 11 kap. 1 § första stycket).

Tolkning av testamente

8. Regleringen i 11 kap. 1 § ärvdabalken ger uttryck för den så kallade viljeprincipen, som innebär att rätten vid tolkningen av testamentet ska utgå från vad som kan anses ha varit testators vilja. Denna vilja har företräde även om den skiljer sig från de ordalag som har använts i testamentet. Tolkningen är därför av naturliga skäl subjektiv till sin karaktär, helt inriktad på att söka utröna testators (faktiska eller hypotetiska) vilja.

9. Formkraven vid upprättandet av testamente syftar allmänt till att säkra bevisning om testators vilja och förebygga tvister om ett testamentes existens eller innehåll. Av formkraven följer att den i grunden subjektiva tolkning som

ska göras har vissa begränsningar. Tolkningen måste kunna anknytas till det som anges i testamentet. Det är alltså den i testamentet uttryckta viljan som ska tolkas. (Se bl.a. ”Testamentet i Norrköping” NJA 1942 s. 265 och ”Tomten på Värmdö” NJA 1991 s. 152. Jfr även Anders Agell, Testamentsrätt, 3 uppl. 2003, s. 72 och Viola Boström, Tolkning av testamente, 2003, s. 20 f.)

10. Om ett testamente genom felskrivning eller misstag har fått ett annat innehåll än testator avsåg ska det ändå verkställas förutsatt att det går att utröna vad testator i själva verket har avsett (se p. 6). En sådan tolkning anses inte stå i strid med formkraven och anses bara innebära en precisering av viljeprincipen (jfr Gösta Walin & Göran Lind, Ärvdabalken Del I, januari 2021 version 7Å, JUNO, kommentaren till 11 kap. 1 § under rubriken Andra stycket).

11. Utgångspunkten vid frågor om tolkning av testamente är att det råder fri bevisprövning och fri bevisvärdering när testators vilja ska utrönas. Mot bakgrund av formkraven och kravet på anknytning till testamentet är det emellertid i första hand ordalydelsen som är utgångspunkten för tolkningen. Det måste kunna konstateras att det finns klara belägg för att testator hade en annan avsikt för att en tolkning mot ordalydelsen i testamentet ska kunna göras (jfr ”Uttrycket arvingar” NJA 1996 s. 652). Det är också den part som påstår en annan innebörd än vad som följer av testamentets ordalydelse som har bevisbördan för detta (jfr Walin & Lind, a.a., kommentaren till 11 kap. 1 § under rubriken Begränsningar med hänsyn till bevisningen).

12. Kravet på anknytning till testamentet som följer av formkraven innebär att en omtolkning som är helt fristående från eller i strid med vad testator uttryckligen har förordnat i testamentet inte kan godtas. Om det framkommer att testators avsikt i verkligheten var att förordnandet skulle ha en innebörd som avviker från det som anges i själva testamentet är testamentet i stället utan

verkan. De allmänna reglerna enligt arvsordningen får då tillämpas. (Jfr ”Tomten på Värmdö” och Agell, a.a., s. 72.)

13. Liksom vid tolkning av avtal och andra rättshandlingar måste tolkningen av ett enskilt förordnande (jfr ett enskilt avtalsvillkor) ske i ljuset av vad som framgår av testamentet i dess helhet och i förhållande till övriga omständigheter. Innehållet i andra villkor i testamentet som har bäring på det tvistiga förordnandet kan ge ledning för vad testator egentligen avsett med förordnandet och ibland leda till en annan tolkning än den som framgår av ordalydelsen i en viss del av testamentet. En sådan bedömning av förordnandets ordalag i ljuset av hela testamentet kan också ge stöd för att förordnandet i något hänseende har blivit föremål för felskrivning eller misstag som lett till att det fått annat innehåll än vad som åsyftats från testators sida.

14. Vad testator i andra sammanhang – särskilt om det har skett i samband med tidpunkten för upprättandet av testamentet – gett uttryck för som sin avsikt med testamentet eller ett visst förordnande i detta kan också få betydelse som underlag för tolkningen. Vid en sedvanlig bevisprövning får avgöras bevisvärdet av sådana uppgifter som framkommer t.ex. genom vittnesmål eller skriftliga handlingar. Som tidigare anförts krävs det dock klara belägg för att kunna frångå vad som uttrycks i själva testamentet (se p. 11). Om testamentet i sin helhet ger upphov till skilda tolkningar eller tvivelsmål om innebörden av ett visst förordnande, kan bevisning av sådant slag dock få större genomslag vid tolkningen än annars.

Bedömningen i detta fall

15. Enligt förordnandet i punkten A första stycket i testamentet ska Eva Jönsson erhålla Hilding Jönssons andel av den fastighet som har beteckningen ”Mölnadal Högsered 1:5”. Tolkat efter sin ordalydelse innebär det att Eva

Jönsson erhåller enbart denna fastighet. Av testamentets avslutande förordnande skulle i så fall följa att övriga delar av Hilding Jönssons fastighetsbestånd ska tillfalla Josephine Andersson i egenskap av universell testamentstagare. Avgörande för bedömningen är emellertid vad Hilding Jönsson ville då han upprättade testamentet.

16. En bedömning av testamentet i sin helhet gör att innebörden av förordnandet i punkten A kan sättas i fråga. Sett i sitt sammanhang uppstår en betydande osäkerhet beträffande förordnandets omfattning, trots dess i sig tydliga ordalag.

17. Osäkerheten beror till stor del på att Karin Jönsson i andra meningen i punkten A anges bo på fastigheten, trots att det står klart att hennes bostad ligger på den fastighet som har beteckningen 1:14. På fastigheten 1:5 finns visserligen ett hus, men det har inte använts som bostadshus sedan tiden kring andra världskriget och det användes huvudsakligen för produktion av honung och som förråd. Förfogandebegränsningen i förhållande till Karin Jönsson är därtill i testamentet direkt kopplad till förordnandet om legat under punkten A (”som ett villkor för detta förordnande”). Dessutom har det inte gjorts någon inskränkning av Josephine Anderssons rätt att förfoga över fastigheterna trots att en sådan inskränkning enligt ordalagen har gjorts beträffande Eva Jönsson, vilket framstår som svårförståeligt för det fall Hilding Jönssons avsikt var att bland annat 1:14 skulle tillfalla Josephine Andersson men samtidigt att Karin Jönssons rätt skulle skyddas.

18. En tolkning i enlighet med ordalagen i själva förordnandet i första meningen under punkten A skulle alltså innebära att förfogandebegränsningen i andra meningen som skydd för systemen Karin Jönssons fortsatta boende i boningshuset blir helt utan verkan och därmed meningslös. Vad som nu sagts talar med styrka för att Hilding Jönssons vilja var att Eva Jönssons legat inte bara skulle omfatta den fastighet som har beteckningen 1:5.

19. Hilding Jönsson kände innan testamentet upprättades till att marken var uppdelad i flera olika fastigheter. En kort tid före testamentets upprättande innehade hans bror ett handskrivet utkast till testamentet, som han hade fått av Hilding Jönsson. I det utkastet hade Hilding Jönsson enligt vittnena Mats Andermo, som skrev av det handskrivna utkastet på sin dator, och Bodil Andermo förordnat att ”Mölndal Högsered 1:5 med flera” skulle tillfalla Eva Jönsson. Det saknas anledning att ifrågasätta dessa uppgifter, som ger ytterligare belägg för en annan tolkning av förordnandet än vad som direkt följer av dess ordalydelse.

20. Hilding Jönsson själv har såvitt känt inte i övrigt lämnat några närmare uppgifter om han avsåg att testamentera samtliga sina fastighetsandelar till Eva Jönsson eller endast sin andel i den fastighet som har beteckningen 1:5.

21. Det har inte framkommit att Hilding Jönsson hade en sådan relation till någon av Eva Jönsson eller Josephine Andersson att den kan tillmätas någon betydelse vid tolkningen av testamentet.

22. Byggnaderna på fastigheterna 1:5 och 1:14 är så placerade att fastighetsgränsen går tvärs över gårdsplanen mellan byggnaderna. En garagebyggnad ligger mitt på tomtgränsen. I vart fall personer i Hilding Jönssons närhet har betraktat fastigheterna 1:5, 1:6, 1:7, 1:8 och 1:14 som en sammanhängande enhet. Mycket talar för att även Hilding Jönsson såg det på detta sätt. Samtliga fastigheter har också i skatterättsligt hänseende behandlats som en enhet.

23. Vid en sammantagen bedömning finns det klara belägg för att Hilding Jönsson ville att Eva Jönssons legat i punkten A skulle omfatta hans andel i samtliga fastigheter. Förordnandet rörande lösöret är så nära anknutet till förordnandet om fastigheterna att motsvarande tolkning ska ges åt punkten B i testamentet.

24. Eva Jönssons talan ska alltså bifallas.

25. Vid denna utgång ska Josephine Andersson ersätta Eva Jönssons rättegångskostnader i såväl Högsta domstolen som i hovrätten och tingsrätten. Yrkade belopp är skäligen.

I avgörandet har deltagit justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Johnny Herre, Agneta Bäcklund, Dag Mattsson (skiljaktig) och Stefan Reimer (referent). Föredragande har varit justitiesekreteraren Karin Lambertz.

SKILJAKTIG MENING

Justitierådet Dag Mattsson är skiljaktig enligt följande.

Med lagens formkrav för ett giltigt testamente vill man förebygga framtida tvister om innebörden och få testator att tänka igenom det som skrivs. Vid tvist om innebörden måste testamentets ordalydelse därmed få ett tungt värde som bevis på testators vilja. Det gäller särskilt i ett fall som detta där det handlar om huruvida ett visst förordnande ska fyllas ut med mer egendom än den som anges i det.

Det omtvistade huvudförordnandet i Hilding Jönssons testamente kan ifrågasättas i olika avseenden, utifrån hur egendomen är beskaffad, vad som hänt innan testamentet skrevs och hur de andra föreskrifterna kan förstås i sammanhanget. Men det riskerar lätt att bli mer eller mindre lösa gissningar om innebörden och kan inte räcka för att avvika från förordnandets tydliga ordalag. Det måste krävas något konkret och hållfast för att man inte ska låta den en gång där skrivna texten avgöra.

Det som skulle kunna sägas ge ett någorlunda stadigt stöd för att Hilding Jönsson faktiskt ville ge fler fastigheter till brorsdottern Eva Jönsson än vad som anges i förordnandet är den föreskrift om förfogandebegränsning som finns till skydd för hans syster Karin Jönsson och som ansluter till huvudförordnandet om att Eva Jönsson ska få Högsered 1:5. Denna föreskrift framstår rättsligt sett som tämligen meningslös såvida Eva Jönsson inte också får en fastighet till (Högsered 1:14 där Karin Jönsson bor), även om det kanske finns olika sätt att uppfatta föreskriften och det har getts en praktisk förklaring till varför den finns.

Hur som helst kan man vid tolkningen av ett testamente i ett fall som det här inte lägga alltför stor vikt vid en juridisk motsägelse av detta slag. Föreskriften

väcker naturligtvis en del tvivel om Hilding Jönssons vilja, men den utgör inte tillräckligt belägg för att han i själva verket ville ge Eva Jönsson mer än vad som framgår av den skrivna, klara och precisa förklaringen om vilken fastighet som ska gå till henne. Testamentstolkning kan inte följa de principer som man brukar tillämpa vid avtalstolkning. Uppnående av rättslig koherens är mindre användbart som tolkningsmetod när det inte handlar om ett avtal utan om en ensidig och benefik rättshandling som denna. Uppgiften är att försöka utröna den avlidnes genom testamentsförordnandet tillkännagivna vilja, inte att komma fram till en uppfattning av testamentet som allmänt sett framstår som mest naturlig och logisk.

Av de skäl som tingsrätten och hovrätten angett ska Eva Jönssons talan alltså lämnas utan bifall.